

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 17 – 2/2010.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/2_10/rossi_2_10.pdf]

YKSILÖLLÄ ON VÄLIÄ YMPÄRISTÖN KANNALTA – MITEN VOISI TUTKIA YKSILÖN ELINIKÄISTÄ YMPÄRISTÖSUHDETTA

Leena Rossi

Ihmisen ja ympäristön välisen suhteen tutkimus ei ole minkään tieteenalan yksinoikeus, vaan sitä voidaan tehdä niin etnologiassa, folkloristiikassa, kulttuurihistoriassa, maantieteessä kuin psykologiassakin. Tutkimusta voidaan tehdä makrotason lisäksi myös mikrotasolla ja näin selvittää sekä luonnon että rakennetun ympäristön merkitystä syvällisesti ja monipuolisesti. Tarkastelussa on tärkeää ottaa huomioon paitsi koko ympäristö myös yksilön koko elinkaari. Vaikka jokaisen ihmisen ympäristösuhde on ainutlaatuinen ja erityinen, se valaisee osaltaan myös kyseisen yhteisön ja jopa koko ihmiskunnan ympäristösuhdetta, tämän erilaisia ilmenemismuotoja ja mahdollisia muutoksia.

Tässä artikkelissa esitän mallin, jonka avulla yksilön elinikäistä ympäristösuhdetta voitaisiin hahmottaa ja analysoida kokonaisvaltaisesti ajallisessa, sosiaalisessa ja kulttuurisessa kontekstissaan. Lähtökohtanani on tavallinen suomalainen työläinen, 1900-luvulla elänyt varkaudelainainen sisustusmaalari Frans Lind ja hänen ympäristökokemuksensa. Hän asui koko ikänsä Varkaudessa ja oli yli 50 vuotta saman työnantajan, A. Ahlström Osakeyhtiön, palveluksessa. Hän ei matkaillut vapaa-aikanaan Suomessa eikä ulkomailla, mutta vieraili monilla paikkakunnilla komennustöissä. – Esitykseni taustaksi määrittelen ensin ympäristön ja ympäristösuhteen käsitteet.

MIKÄ ON YMPÄRISTÖ?

Tarkoiton ympäristöllä nimenomaan ihmisen ympärillä levittäytyvää fyysistä maailmaa, aineellista elinympäristöä, jota ei ole olemassa sinänsä, ilman ihmistä, vaan joka on aina ihmisen ympäristö. Se on koko se elinpiiri, jossa ihminen liikkuu ja jonka kanssa yksilö ja hänen yhteisönsä on kosketuksessa. Ympäristö muodostaa käytännössä jakamattoman kokonaisuuden, mutta teoriassa siinä voidaan erottaa kolme

osaa: luonto, ihmisen muokkaama luonto ja rakennettu miljöö.

Maantieteilijä Tarja Keisterin tavoin ymmärrän fyysisen ympäristön jatkumona, joka ulottuu puhtaasta, koskemattomasta luonnosta ihmisen muokkaamaan toiseen luontoon ja keinotekoiseen, ihmisen rakentamaan miljööseen asti. Ympäristön jatkumolla ne osat, joissa näkyy ihmisen toiminnan jälki, muodostavat kulttuuriympäristön. (Rossi 1995, 175, 177–179; Keisteri 1994, 60–61.) Tähän kuuluvat siis myös kaupungit ja kaupunkimaiset paikat. Kulttuuriympäristöön eivät kuulu vain miellyttävät ja kauniit kohteet, vaan myös vastenmieliset ja rumat paikat, jotka ihminen on saanut aikaan.

Kun ajatellaan ympäristöä yksilön kannalta, jokainen ihmisen on aina oman ympäristönsä keskipiste ja ympäristö on hänen toimintojensa kehys eli ne aineelliset olosuhteet, joiden kanssa hän on jatkuvasti vuorovaikutuksessa. Fyysinen miljöö antaa yksilön toiminnalle konkreettiset puitteet, mutta toimintaa säätelevät myös yhteisön ja kulttuurin arvot ja normit. Ympäristö on aina olemassa vain ihmiselle ja ihmisen hahmottamana, kokemana, tulkitsemana ja arvottamana. Se saa mielen ja merkityksen vain ihmiseltä. (Rossi 1995, 176; ks. myös Räsänen & Räsänen 1982; Karjalainen 1986, 1987a, 1987b.)

Vaikka tarkastelen ihmisen suhdetta fyysiseen ympäristöön, on huomattava, että ihminen kokee ympäristönsä kokonaisvaltaisesti eikä käytännössä erota miljöön aineellisia, sosiaalisia, psykologisia, emotionaalisia, poliittisia, kulttuurisia tai historiallisia aspekteja. Ympäristön mieli ja merkitys liittyvät sekä yhteisöön ja sen kulttuuriin että yksilöön, niin hänen aikaisempiin kokemuksiinsa kuin kulloiseenkin tilanteeseen. (Rossi 1995, 176.) Koska hahmotan ympäristön tilaksi, ymmärrän ympäristösuhteen konkretisoituvan aina jossakin paikassa, jonka mitattavat ja myös koetut ominaisuudet vaihtelevat.

Ympäristön käsitteen synonyyminä käytän miljöö-sanaa, jonka myös ymmärrän neutraalina, vaikka sitä joskus käytetäänkin vain miellyttävistä ympäristöistä. Sen sijaan maisema-termin, jolla monet tutkijat tarkoittavat jokseenkin samaa kuin ympäristöllä, rajaan tässä artikkelissa tarkoittamaan vain ympäristön jonkin silmin havaittavan osan eli näkymän kuvallista esitystä, representaatiota. Tarkoitan maisemilla niitä tauluja, joissa Frans Lind kuvasi ympäristönsä näkymiä sekä luonnosta että rakennetusta ympäristöstä, siis luonnon- ja kaupunkimaisemia.

Monet tutkijat pitävät ihmistä joko luontoon kuuluvana tai sen ulkopuolisena olentona, mutta itse koen ihmisyyden selittyvän parhaiten kaksoisroolilla: ihminen on sekä biologinen että kulttuuriolento, joka kuuluu niin luontoon kuin kulttuuriinkin. Kuten ympäristöpsykologi Herbert W. Schroeder on osoittanut, ihmiset kokevat eri tilanteissa ja paikoissa olevansa osa jompaa kumpaa tai kumpaakin (2007, 307–308). Ympäristöestetiikan tutkija Arnold Berleantin mukaan ihminen ja ympäristö ovat samaa jatkumoa ja ihminen on osa ympäristön prosesseja eikä hänelle ole olemassa mitään ulkomaailmaa (1997, 4, 12). Luontoa ja kulttuuria ei siis ole mielekästä asettaa vastakkain, mutta joissakin tapauksissa ne on tutkimuksessa – kuten tässäkin – tarkoituksenmukaista erottaa (Hollstén 1995, 17–18, 42). Kun ihminen tutkijana pyrkii tarkkailemaan luontoa ja kulttuuria, hän joutuu tekemään sen ulkopuolisena, mutta aina suhteessa itseensä.

MIKÄ ON YMPÄRISTÖSUHDE?

Ymmärrän ihmisen ympäristösuhteella kaikkea, mitä hän yksilönä tai yhteisönä tekee ympäristölleen, ympäristössään ja ympäristönsä vaikutuksesta tai innoittamana. Siihen kuuluvat ihmisen ympäristöä koskevat havainnot, tunteet, elämykset, ajatukset, arvostukset, asenteet, teot ja toiminnot sekä näiden tuotteet. Siihen kuuluu myös tietoisuus ympäristöstä ja sen tilasta sekä kiintymys ympäristöönsä. Sekä yksilön että yhteisön suhde ympäristöön on monimutkainen vuorovaikutussuhde: ihminen vaikuttaa toiminnallaan tietoisesti ja tiedostamattaan miljööseen, joka puolestaan vaikuttaa ihmiseen asettamalla rajoituksia ja tarjoamalla mahdollisuuksia. Kuten antropologi Setha M. Low on asian ilmaissut: Yksilön ympäristösuhteessa kohtaavat yksilön ruumis, ympäristö (tila) ja yhteisö kulttuureineen (2003, 10). Yksilön ympäristösuhde ei ole missään vaiheessa valmis, vaan se kehittyy koko elämän ajan jatkuvana prosessina. Useat seikat vaikuttavat tähän muutokseen: yksilön fyysinen ympäristö muuttuu, yksilön yhteisö ja kulttuuri muuttuvat ja myös henkilö itse muuttuu niin biologisena, psykologisena, sosiaalisena, havainnoivana, tietävänä ja tiedostavana olentona (Rossi 1995, 183).

Useimmiten yksilö ottaa ympäristönsä ja ympäristösuhteensa selviöinä joita hän ei tiedosta, pohdi eikä arvioi. Kulttuurimaantieteilijä Pauli Tapani Karjalaisen mukaan ympäristö on asujalle ja osalliselle tuttu, tavallinen, itsestään selvä, annettuna otettu, heideggerilaisittain käsillä oleva ja sisäkohtainen. Hän elää ympäristössään ja ympäristöään. Mutta kävijä, sivullinen, matkailija kohtaa itselleen uuden ympäristön toisin. Hän ei elä sitä, vaan haluaa nähdä jotakin uutta, vierasta, vaihtuvaa. Maailma on hänelle nähty, heideggerilaisittain esillä oleva, ja hänen suhteensa näkemäänsä on ulkokohtainen ja arvioiva. Mutta asujakin voi – yleensä kun jotakin odottamatonta tapahtuu – ruveta tarkastelemaan tuttua ympäristöään tietoisesti, jolloin se muuttuu eletystä katsotuksi, käsillä olevasta esillä olevaksi. (Karjalainen 1987a, 23–26; 1987b, 12–13, 26–28; ks. myös Tuan 1990, 63–66; Rossi 1995, 180–181, 183–184.) Vastaavasti esimerkiksi taiteilija, joka ryhtyy kuvaamaan omaa miljöötään sanoin tai kuvin, katsoo sitä tiedostaen ikään kuin toisin silmin, vieraana ja ulkopuolisena.

Tarkastelun aikaperspektiivistä riippuen yksilön ympäristösuhteesta saadaan erilainen käsitys. Jos sitä katsotaan yhtenä ajankohtana, siitä saadaan staattinen kuva, mutta tätä voidaan verrata muiden yksilöiden saman ajankohdan ympäristösuhteeseen. Näin saadaan tietoa yhteisön jäsenten ympäristösuhteiden moninaisuudesta sillä hetkellä. Jos taas voidaan tarkastella pitkää aikaväliä, pystytään ehkä osoittamaan olennaisia ajallisia muutoksia. Mutta jos halutaan saada kokonaisvaltainen kuva yksilön ympäristösuhteesta, on tarkasteltava henkilön elinkaarta lapsuudesta lähtien aina hänen elämänsä loppuun asti. Itse pyrin juuri tällaisen kokonaiskuvan luomiseen, mutta yleensä lähdetilanne sanelee sen, minkä ajallisen vaihtoehdon tutkija voi valita.

Tutkijan laatimaa yksilön elinikäisen ympäristösuhteen kuvausta voi sanoa ympäristöelämäkerraksi (Rossi 1995, 184) tai yksilön ympäristöhistoriaksi (Daitch & al. 1996). Kertojan näkökulmasta katsoen kyse on ympäristömuistoista ja ympäris-

töomaelämäkerrasta (Cooper 1979, 1992). Näille läheisiä käsitteitä ovat myös geobiografia ja topobiografia, joilla Karjalainen tarkoittaa elämäkerrallisten paikkakokemusten tulkintaa (2004, 49, 59–65); 2006, 83). Tässä artikkelissa ympäristömuistot on käyttökelpoisin käsite.

FRANS LINDIN YMPÄRISTÖSUHTEEN TUTKIMISEN LÄHTEET

Ihmisen elinikäisen ympäristösuhteen tutkimista koskeva pohdiskeluni perustuu yhden tavallisen suomalaisen työläisen, varkautelaisen sisustusmaalari Frans Lindin (1903–1988) elämään ja ympäristökokemuksiin. Näitä hahmotan pääasiassa haastatteluaineiston avulla, mutta myös omien havaintojeni ja Lindin maalauksista tekemieni tulkintojen pohjalta. Vuosina 1985–1987 haastattelin Lindiä kaikkiaan 26 kertaa yleensä parin tunnin rupeamissa. Alkujaan halusin saada tietoja hänen maalausharrastuksestaan ja tauluistaan, mutta kannustin häntä kertomaan elämästään lapsuudesta alkaen. Keskustelimme hänen ja hänen perheensä asumisesta, ruokataloudesta, työstä, sosiaalisesta kanssakäymisestä ja vapaa-ajanvietosta. Kokemuksiinsa kertoessaan Lind valotti haastatteluissa suhdettaan luontoon ja kulttuuriympäristöön varhaislapsuudestaan aina syksyn 1987 viimeisen haastattelun aikaan. Elämänsä kuluessa hän oli ollut ruumiillisesti läsnä monissa paikoissa ja haastatteluissa hän palasi niihin mielessään. Muistellessaan hän tietenkin tarkasteli menneisyyttään kertomahetken näkökulmasta ja vuosikymmenien aikana kertyneiden kokemusten antamaa taustaa vasten, mikä mahdollisti asioiden ja tapahtumien suhteuttamisen.

Lindin haastattelujen ohella olen hyödyntänyt myös muutamia haastatteluja, joita tein 1980- ja 1990-luvulla eräiden hänen sukulaistensa ja naapureidensa kanssa. Näissä keskusteluissa kertojat paneutuivat omien kokemustensa ja muistojensa kautta lähinnä Lindin tauluihin ja maalausharrastukseen liittyviin seikkoihin, mutta tulivat sen ohessa valaisseeksi hänen ympäristösuhdettaan laajemminkin.²

Lähteinäni olen käyttänyt myös maisematauluja, joissa Lind kuvasi luontoa ja asuinympäristöään, sekä asetelmia ja kuvia kukista, hedelmistä ja eläimistä. Hyödynnän myös maalauksista laatimaani kortistoa, johon olen merkinnyt Lindin sekä taulujen omistajien antamia taustatietoja. Käytössäni on ollut myös valokuvia Lindin elämän varrelta. Hyödynnän lisäksi havaintojani, joita tein lapsuudessani ja nuoruudessani asuessani Lindin naapurina samalla omakotialueella sekä myöhemmillä vierailuillani.

Haastatteluja tehdessäni tuotin tutkimusaineistoani omakohtaisessa etnografisessa kenttätöyssä yhdessä tutkimuskohteeni kanssa, vaikka en silloin tiennytkään, että pyrkisin myöhemmin selvittämään yksilön elinikäistä ympäristösuhdetta hänen esimerkkitapauksensa avulla. Lindin kuoltua lähdetilanteeni muuttui vastaamaan historioitsijan tavallista tilannetta, kun en enää voinut esittää hänelle ongelmani kannalta relevantteja kysymyksiä aineistoani täydentääkseni. Sen vuoksi joudun nyt hahmottelemaan yksilön ympäristösuhdetta tarjolla olevan aineiston avulla.

YMPÄRISTÖSUHTEEN PERUSMUUTTUJAT

Ihmisen ympäristösuhdetta voidaan jäsentää sen kummastakin osapuolesta eli sekä miljööstä että yksilöstä lähtien. Koska tämä suhde ilmenee useimmiten liittyen tiettyyn ympäristö-jatkumon osaan tai siinä sijaitsevaan paikkaan, on tutkimuksen kannalta tarkoituksenmukaista erottaa ainakin teoreettisesti aineellisen ympäristön kolme osaa:

luonto – muokattu luonto – rakennettu miljöö

Tarvittaessa jatkumo voidaan jakaa vielä pienempiin osiin. Tällöin luonnossa voidaan erottaa eloton ja elollinen luonto, kallioperä, maaperä sekä vesistöjä, saaria, mantereita, metsiä, soita, kasveja ja viljejä eläimiä. Ihmisen muokkaamassa eli toisessa luonnossa voidaan osoittaa peltoja, niittyjä, laitumia, puutarhoja, puistoja, istutuksia ja pihoja, kotieläimiä ja lemmikkejä. Nämä kaikki kuuluvat kulttuuriympäristöön, jossa on myös ihmisen tekemiä polkuja, teitä, katuja, siltoja, kenttiä, rakennuksia ja rakennelmia. (Rossi 1995, 176–177.) Luontoon kuuluva ilmasto ja vuodenaikojen vaihtelu on syytä huomioida koko ympäristöä tarkasteltaessa.

Käytännössä saattaa olla vaikeaa osoittaa täsmällisesti, mihin ympäristö-jatkumon osaan jokin ihmisen toiminta kohdistuu tai missä osassa toiminta tapahtuu. Ihminen voi näet toimia paikassa, josta ei voi suoralta kädeltä sanoa, onko se ensimmäistä vai toista luontoa tai onko se muokattua luontoa vai rakennettua ympäristöä. Esimerkiksi vesistöt kuuluvat luontoon, mutta vesillä liikutaan ihmisen rakentamalla veneillä ja ainakin jossain määrin vakiintuneita reittejä pitkin. Voi kysyä, onko tässä kyse suhteesta luontoon vai toiseen luontoon vai kulttuuriin vai kaikkiin ympäristö-jatkumon osiin.

Mutta kun ihmisen elinikäistä ympäristösuhdetta hahmotetaan yksilöstä lähtien, on ikä ja ikäkausi ehkä tärkein muuttuja. Jokaisen riittävän kauan eläneen ihmisen elämänkaareissa voidaan erottaa neljä biologista kehitysvaihetta:

lapsuus – nuoruus – aikuisuus – vanhuus

Nämä vaiheet määräävät, mitä kukin yksilö pystyy esimerkiksi kokonsa tai ruumiinvoimiensa puolesta tekemään. Kuitenkin yhteisön kulttuuri määrittää vielä ratkaisevammin, miten pitkiksi eri ikäkaudet muodostuvat, mitä eri ikäiset ihmiset saavat tehdä tai mitä heidän odotetaan tekevän eli mitä heidän sopii tai on pakko tehdä tai mitä he eivät saa tehdä. Ihmisen ikäkaudet auttavat jäsentämään varsinkin ympäristösuhteen muutoksia ja kehityslinjoja. Tällöin on selvää, että eri kulttuureissa elävien ihmisten potentiaaliset ikäkaudet ja näiden perusteet ovat erilaisia. Tutkija voi jakaa yksilön elämänkaaren eri ikäkausiin sen mukaan, mitä seikkoja hän pitää henkilön ympäristösuhteen kannalta olennaisina.

Ikäkausien lisäksi biologinen sukupuoli – uros tai naaras – vaikuttaa yksilön toimintamahdollisuuksiin, sillä naaraat ovat keskimäärin pienempiä ja heikompia kuin

Leena Rossi: Yksilöllä on väliä ympäristön kannalta

urokset ja synnyttävät ja hoitavat jälkeläisiä, kun taas urokset ovat kookkaampia ja vahvempia kuin naaraat eivätkä osallistu jälkeläisten hoivaamiseen yhtä paljon kuin naaraat. Ihmisyhteisössä yksilön sosio-kulttuurinen sukupuoli

mies – nainen

määrittelee hänen käyttäytymisensä rajoja vielä enemmän kuin hänen biologinen sukupuolensa. Tämä tarkoittaa kulttuurin piirissä vallitsevia käsityksiä siitä, mikä sopii miehelle ja mikä naiselle, mitä eri sukupuolilta vaaditaan ja mitä niille sallitaan tai mitä niiltä kielletään. Sukupuoleen liittyvät odotukset monimutkaistuvat vielä, kun ne yhdistyvät eri ikäkausiin liitettyihin odotuksiin.³

Ympäristöjatkumon osat – luonto, muokattu luonto ja rakennettu miljöö – sekä ihmisen ikäkausi ja sukupuoli muodostavat yksinkertaiset puitteet, joihin yksilön kaikki ympäristöön liittyvät toiminnot voidaan sijoittaa. Vaikka yksilön ympäristösuhteen tarkastelu saa ajallista ulottuvuutta toisiaan seuraavista ikäkausista, on yksilön erilaiset toiminnot syytä sijoittaa myös relevanttiin historialliseen ja kulttuuriseen kontekstiin sekä eräissä tapauksissa myös poliittisiin, aatteellisiin ja uskonnollisiin yhteyksiinsä. On siis otettava huomioon henkilön asuinpaikkakunnan, maan ja jopa koko maailman tapahtumat, esim. sodat ja taloudelliset suhdanteet, valtiollis-poliittiset muutokset, kaupungistuminen, infrastruktuurin kehitys, ilmastoon muutokset sekä ympäristöongelmien kärjistyminen ja tiedostaminen.

FRANS LINDIN IKÄKAUDET

Frans Lindin ikäkaudet voisi hahmottaa koulunkäynnin ja työuran perusteella karkeasti näin: lapsuus eli vuodet ennen koulunkäyntiä (0–10 vuotta); nuoruus eli kouluvuodet (10–13); aikuisuus eli ansiotyövuodet (13–65) ja vanhuus eli eläkevuodet (65–84). Tämä jako ei kuitenkaan ole Lindin ympäristösuhteen kannalta mielekäs, sillä aineistoni perusteella myös hänen primaari- ja vertaisryhmänsä sekä asuinmuotonsa on aiheellista huomioida ikäkausijaossa. Tällöin Lindin ikäkaudet jäsenyivät näin:

<i>Lapsuus</i>	<i>n. 0–10 v.</i>	<i>aika ennen kouluun menoa syntymäperheessä</i>
<i>Nuoruus</i>	<i>n. 10–22 v.</i>	<i>kouluikä ja varhainen työura</i>
<i>Aikuisuus</i>	<i>n. 22–75 v.</i>	<i>työ- ja eläkevuodet perheellisenä miehenä</i>
<i>Vanhuus</i>	<i>n. 75–84 v.</i>	<i>eläkevuodet leskenä</i>

Lapsuudessa (n. 0–10 v.), ennen koulunkäynnin aloittamista, Fransin ympäristösuhdetta määritteli ensi sijassa perhe: isä, äiti ja viisi vanhempaa sisarusta, joista neljä oli poikia ja yksi tyttö. Sisarusparvi harveni vähitellen lasten muuttaessa pois kotoa. Sosiaalista viitekehystä Fransin toiminnoille antoivat myös sukulaiset, tuttavat ja ikätoverit sekä työväenyhteisö perinteisillä elintavoillaan. Fransin 10:nneen

ikävuoden tienoille osuvat niin kansakoulun aloittaminen ja ensimmäisen lapsuudenkodin menettäminen Pieksämäen–Varkauden radan rakentamisen vuoksi kuin isän kuolemakin.

Fransin nuoruus muodostui kouluajasta (n.10–13 v.) ja varhaisista ansiotyövuosista (n. 10–22 v.) ennen avioliiton solmimista. Silloin vertaisryhmät olivat perheenjäsenten rinnalla tärkeitä vaikuttajia. Poika liikkui kouluvuosinaan paljon koulutoveriensa kanssa sekä työtoveriensa seurassa siit lähtien, kun oli 13-vuotiaana pääsyt maalarin oppipojaksi Pirtinniemen laivatelakalle. Noin 15-vuotiaana aloitettu urheiluharrastus työväen voimistelu- ja urheiluseura Tarmossa sekä sitä seurannut näyttämöharrastus Varkauden työväennäyttämöllä toivat Fransille osin uudet vertaisryhmät ja laajensivat hänen kulttuurimiljöötään työväentalolle ja urheilupaikoille. Vaikka Lind hankki työllään oman elantonsa jo nuoruusaikanaan, hänellä ei ollut taloudellista vastuuta koko perheestä. Mutta kun hän meni naimisiin 22-vuotiaana, hän samalla sitoutui vastaamaan puolisonsa ja tulevien lastensa toimeentulosta. Tätä kuvastaa mm. se, että hän naimisiin mennessään lopetti tyystin sekä urheilun että näyttämisen. Vapaan poikamiehen elämä ja nuoruusvaihe omine ympäristöineen päättyivät avioliiton solmimiseen.

Lindin aikuisuutta (n. 22–75 v.) jäsentää hänen ympäristösuhteensa kannalta ennen kaikkea oma, ensin laajeneva ja sitten supistuva perhe sekä asumismuodot. Vaikka hän eläkeiän alkaessa (65 v.) menettikin päivittäisen konkreettisen kosketuksen rakennetun ympäristön yhteen osaan, työnantajan omistamiin rakennuksiin, joita hän oli vuosikymmenien kunnostanut, ansiotyön jättäminen ei mielestäni ole niin tärkeä seikka hänen koko ympäristösuhteensa kannalta kuin miehen ja hänen perheensä asumismuoto. Avioliiton solmittuaan Lind asui työnantajan tarjoamissa asunnoissa, kunnes vuonna 1935 rakennutti oman talon laajalle peltotontille, Kukkulapelolle. Tuolloin hän oli 32-vuotias yhden tyttären ja kolmen pojan isä, ja jatkosodan aikana perheeseen syntyi vielä yksi tyttö. Omassa talossaan Lind asui puolisoineen ja viisine lapsineen, kunnes nämä 1940-luvun lopulta lähtien muuttivat omilleen.

Ympäristösuhteen kannalta oli myös tärkeää, että Lind hankki vuonna 1957 kesäpaikakseen vanhan pientilan rakennuksineen ja peltoineen saaresta, parinkymmenen kilometrin päästä Varkaudesta. Hän oli silloin 54-vuotias. Kesäpaikkaa ja sitä ympäröivää luontoa hän käytti ahkerasti puolisoineen sekä lapsineen ja lapsenlapsineen aina puolisonsa kuolemaan (1979) asti, jolloin hän oli 75-vuotias. Tästä alkoi Lindin vanhuus (n. 75–84 v.), sillä sen jälkeen hän lopetti vähitellen kesämökillä käymisen ja tyytyi oleskelemaan kaupungissa omassa talossaan. Hän myös lopetti luonnossa kulkemisen, mutta hän jatkoi liikkumista pihapiirissä, kaduilla ja teillä elämänsä viime kuukausiin asti.

Kaikkien ihmisten ikäkaudet seuraavat toisiaan samassa järjestyksessä ja kulttuurin suunnilleen määrittämän pituisina: lapsuus, nuoruus, aikuisuus ja vanhuus. Mutta kuten Lindin elämänsäkaaresta voidaan nähdä, ikäkausien rajat asettuvat yksilöllisesti elämän varrelle osuneiden erilaisten tapahtumien, joskus pelkkien sattumienkin perusteella.

Leena Rossi: Yksilöllä on väliä ympäristön kannalta

LINDIN YMPÄRISTÖSUHDE ELÄMÄNKAARELLA

Haastatteluissa Lind kertoi asiallisen toteavasti, mutta eloisasti omista, perheensä ja ikätoveriensa puuhista menneinä vuosikymmeninä. Näistä kuvauksista olen poiminnut tähän lainauksia, joiden katson valaisevan osuvasti hänen suhdettaan luontoon ja kulttuurimiljööseen eri ikäkausina. Sitaatit, joissa kertoja käyttää minä-muotoa, todistavat kiistatta hänen omasta ympäristösuhteestaan. Ne lainaukset, joissa hän puhuu meistä, tarkoittavat asiayhteydestä riippuen hänen perhettään, perheen poikia tai Fransia ja jotakuta hänen ikätoveriaan. Varsin usein hän ilmaisee passiivi-muotoa käyttäen sellaisia toimintoja, joita varkauteilaiset työläisperheet yleensä harrastivat ja joihin hän ja hänen perheensäkin osallistui. Paikoin Lind myös mainitsee toimintojen tai ilmiöiden jatkuneen jopa vuosikymmeniä.

Lapsuus

Monessa haastattelussa Lind kuvaili kalaretkiä, joita hän teki yhdessä isänsä ja veljiensä kanssa noin 15 kilometrin päässä Haukivedellä sijaitseviin saariin. Siellä pojat saivat myös nauttia rannalla olosta ja uimisesta samaan aikaan, kun isä keskusteli uskon asioista saarissa asuvien talonisäntien kanssa.

Mutta isäukko olj semmone, että ku tulj lauvvantai, sillol lähettiin kallaan. [...] Sillom myö suatiij juoksennella vappaasti rannoila ja käyvää uimassa. (FL 16.8.1985) Kahessa parissa souvettiij, ja purjekkii olj. Kum purje veti, ni sillon käytettiin sitä. [...] Siinä olj vua elettävä luonnon armoila, millon sattu purjetuulj. Joskus joutu kulukemaan aika kovassakkiim myrskyssä. Iham pelotti sielä kuohuissa, kun kuohur reunat olj venneen reunan yläpuolela. Mutta jos olj ussempi henki, nii yks mätti aina vettä pois äyskärilä. (FL 13.9.1985)

Vesillä liikkumiseen ja veden äärellä asumiseen liittyi iloja ja nautintoja, mutta siihen liittyi myös alituinen vaara ja pelko ympäri vuoden sulien virtojen ja koskien vuoksi.

Jo lapsuudessa Lind joutui osallistumaan muiden perheenjäsenten rinnalla marjastukseen ja sienestykseen. Muutkin varkauden työläiset, jotka olivat alkuaan maa-seudulta lähtöisin ja tottuneet hyödyntämään luonnon antimia, harrastivat tällaista ”pyynti- ja keräilytaloutta”. Niin kalastus kuin marjastusharrastuskin jatkui Lindin elämässä vanhuuden kynnykselle asti.

Ku olj vua vähännii suonypykköö, kuprukkoo, tuola, niin ne olj kaikki täynä lakkoja. Myös käytiin tuola Ruununsuola. Tikkalassa meilä olj sukulaisia, ni sielä käytiiv vakituisesti. Sieltä metästä kerättiin marjat. Siihe aikaa sai marjoja joka niemen notkosta suarelmasta. [...] säilytettiin muakuopassa. Siiber [ampumavallin] rintauksee olj hyvä tehä ne [kellari]kuopat. (FL 12.9.1985)

Kotieläimet, perunamaa ja puutarhan marjapensaat olivat tärkeä osa toista luon-

toa, josta työläisperheiden lapsetkin joutuivat sukupuoleen katsomatta äidin apuna huolehtimaan. Lindin perheen oli helppo pitää lehmii ja kanoja teollisuustajamasakin, koska heillä oli oma navetta. Varkauden keskustan muut asukkaat eivät tätä voineet tehdä, mutta alueen laitamilla asuneet, maalaistaloista tulleet työläiset pitivät lehmii kotitilalla oppimaansa tapaan. Kesäisin Lindin lehmät laidunsivat joutomaila tai tuttavaperheen mailla. Joskus Franskin joutui paimentamaan lehmii. Näiden talvirehu jouduttiin niittämään luonnonniityiltä ja rantaluhdistista, kun heinäpeltoja ei ollut.

Ku Pirtinniemelä asuttiin, meilä olj kaks lehmee. Vakituisesti piettiin kaks. Heinät tehtiij Joutellahen ympäriltä noista luhista. Käytiin tässä Kiärmenniemer rannassakkii tekemässä monesta kohasta heinee. (FL 12.9.1985) Meilä olj lehmät joskus kesäaikaan Pärnälän [maalaistalon] lehmii kansa tuola salor rinnassa. (FL 14.9.1985) Joka päivä piti käyvä lypsämässä. Minä en lypsäny, mutta olin soutamassa vua äitin kansa. Minä olin sillon äitin nuorin ja kulin äitin mukana. (FL 14.8.1985)

Lindin lapsuudessa ja myöhemminkin sikoja kasvattivat melkein kaikki ”ruukkilaiset” ja pitivät niitä pahnoissa Haapasalon kankaalla.

Sika olj meilä aina kesälä. Talaveks tapettiin. [...] Kum paljon piettiin sikoja tuola Varkauven puolellakkii – niitä olj melekeij joka huushollissa – niin tulj rottia. [...] Sikopahnoja olj kaikki kankaat täynä. Jokkaine itelleen kyhäs vaikka minkälaista koppia, ja sielä olj sika. Ne vuan kesän elättivät ja syksylä olj sitten nuppajaiset. [...] Siarruuaks kerättiir ruuantähteitä. Keittiöiltä ja tuttavilta saivat niitä, eihän niitä iteltä riittäny. (FL 12.9.1985)

Lindin perheellä oli myös kanoja omassa navetassa sekä lampaista äidin kotitilalla muutaman kilometrin päässä Varkauden taajamasta. Siellä oli jokaisella perheenjäsenellä nimikkolammas.

Taloudellinen hyöty oli tärkeä niin luonnonantimissa kuin kotieläimissäkin: maidosta, munista ja sianlihasta perhe sai ravintoa ja lampaan villoista lankaa neuleasusteisiin. Eläinkunnan tuotteiden lisäksi peruna oli olennainen osa työläisperheiden ruokataloutta, ja sitä Linditkin kasvattivat pihapiirissä. Heillä oli myös marjapensaita, joista saatiin maukkaita hilloja. Tällainen osin maalainen elintapa siankasvatukseen ja perunanviljelykseen oli 1900-luvun alussa hyvin yleinen kaikissa maaseudun keskellä sijainneissa teollisuusyhdyksunnissa (Talve 1996, 293).

Kotieläimet aiheuttivat sen, että karpäsiä riitti myös sisälle asuntoon. Niitä hävitettiin karpäslätkällä ja myöhemmin kaupasta ostettavalla tervapaperilla. Varsinkin lapsilla oli päätäitä, jotka levisivät koulussa helposti, mutta joiden hävittäminen oli vaikeaa. Luteet ja russakat olivat asunnoissa yleisiä – siitä kertoo myös Luhtalinna-nimisen asuntolan kansanomaisen nimitys ”Lutikkalinna”. Yhtiö koetti parantaa tilannetta: eräs vanha laivaveistämön maalari kulki karkottamassa syöpäläisiä.

Leena Rossi: Yksilöllä on väliä ympäristön kannalta

No, kyllähän niitä [kärpäsiä] yritettiin hävitteä, mutta se olj se kärpäslätkä melekein ainoo, mikä olj tehokkain. Isä laittelj niitä kärpäslätkiä. Myöhemmin sitten tulj tervapaperia, jota sai panna katosta riippumaan ... alakuvuosina ei niitä. (FL 7.9.1986)

[Risto] kuluki etupiässä myrkkylamppu selässä ja ajo tuljkiiven katkula elukoita pois huoneista. [...] Sillä tavala ajettiin pois russakoita ja samala tavala puhistettiin kuolleihij jäläkeen. Huoneet olj hataria ja elukat mänjvät aina huoneesta toiseen. Ei niitä suanu kokonaan hävitetyks. [...] Myöhemmin keksittiin formaliinilamppu. Siinä olj vettä säiliöissä kiebumassa ja sem piälä formaliinia. Kuv vesl kiehu, nous formaliinista höyryä huoneeseen. Ei ollu sen kummempoo keino. (FL 12.8.1985)

Lindin lapsuudessa Varkauden halki kulki yksi hevosajoneuvoille rakennettu maantie: Sateella se oli kurainen ja liejuinen. Maalaisilla ja ajureilla oli tietenkin hevosia, mutta tavalliset työläiset kulkivat jalan pitkin kinttupolkuja. Joka puolella olevat vesistöt tarjosivat vaivattoman mahdollisuuden päästä paikasta toiseen; välimatkat lyhenivät kilometrikaupalla. Lähes kaikilla asukkailla oli ainakn yksi vene, sillä kesällä ei edes päässyt jalan kaikkialle. Niinpä Frans souti kulkumiehiä lahden yli ja sai siitä pienen maksun. Talvella taas ihmiset kävelivät tai hiihtivät jätse samoja reittejä.

Vesi oli muutenkin tärkeä elementti kaikkien varkautelaisten elämässä. Järvivedessä ei pelkästään uitu, vaan siinä myös pestiin pyykkiä. Vettä tarvittiin saunassa ja kotitaloudessa. Vedet lienevät olleet melko puhtaita, ennen kuin tehtaat laajenivat ensimmäisen maailmansodan jälkeen – ainakin niin uskottiin.

Tallousvesj otettiin kans järvestä, sillä harvassa paikassa olj kaivoja. Mutta veit olj puhtaita. Veiv virtaus käv aika laila läpi ja kosket kuohuvat vappaana. (FL 13.9.1985) Järvivetä käytettiin pitkään. Kukkaa ei ajatellu, että se ois ollul likasta. (FL 23.12.1985)

Sen sijaan kaivojen veden laatua ei voinut kehua, kun sekä ihmisten että kotieläinten ulosteita saattoi valua niihin. Kaivojen vesi saattoi olla pahanmakuista, mutta ihmiset eivät osanneet siitä valittaa. Koko jätehuolto oli virtaavien vesien äärellä varsin suurpiirteistä.

Meilä Pirtinniemessä piti ite tyhjentee huussialus. Talavela mieluummin tyhjennettiin. Se olj kesälä paljov vaikeempoo. Pönttööv vuam panivat ja pylläyttivät rannale. Sieltä ne kevväälä hävisivät. Jiälekkiiv vietiim monta kertoo. Sinne ne painuvat, kuj jiä sulj. (FL 23.12.1985)

”Huussinalusten” tyhjentäminen järveen jatkui kaupungin laitamilla vielä vuosikymmenien ajan. Käymäläjätteidien huoleton käsittely oli niitä harvoja seikkoja, joihin Lind suhtautui haastatteluhetkellä paheksuen, vaikka hän muuten yleensä vain totesi tapahtuneen. Lapsuudessaan hän ei silti liene kyseenalaistanut sen aikaista jätteidien hävittämistapaa.

Talven tuloon ja talveen liittyi lapsilla monia iloja. Kun järvi jäätyn ja tuli ”kieräjäjään” aika, tytöt ja erityisesti pojat taiteilivat puu- ja hokkiluistimillaan rannoille tehdyillä pienillä luistinradoilla. Lapset ja aikuiset ajelivat syysjäällä myös potkureilla eli potkukelkoilla. Kun lunta satoi riittävästi, jäällä alettiin hiihtää sekä laskea mäkeä suksilla ja väliin kelkoillakin. Siinä saivat tehdä suksiparin toisensa perästä, kun ne katkesivat yhteen poikien tutkiessa paikkakunnan topografiaa.

Kotipaikkakunnan rakennetun ympäristön muuttumattomuus oli jäänyt Lindin mieleen hänen varhaisimmasta lapsuudestaan.

Vuossa’an alakupuolela ei mikkääm muuttunu. Kaikki olj entisellään. Mikkää ei muuttunu eikä mittäär rakennettu. Kaikki olj vuav vanhoo. Ei ne purkaneet mittään. Vua hyvi harvinaisessa tappauksessa purkivat. (FL 31.3.1986)

Erityisistä uskonnollisista lapsuudenkokemuksista Lind ei kertonut, totesi vain isänsä vieneen hänet kirkkoon. Mutta kansanuskomuksia liittyi hautausmaahan, jonne oli jo 1900-luvun alussa lakattu hautaamasta. Paikka sijaitsi Pirtinniemellä parin sadan metrin päässä Lindin kotitalosta, ja pojat kävivät siellä joukolla kastematoja keräämässä. Franskin lienee aluksi ollut pelkääjien joukossa, kun isot pojat pelottelivat pienempiään pirulla ja kummittelevilla vainajilla. Yli 70 vuotta myöhemmin Lind kertoi paikasta, jossa luonnon, kulttuurin ja sosiaalisen yhteisön elementit kietoutuivat toisiinsa.

Ja sitten ne aina kertovat, että kum männöö sinne [hautuumuale], niin näkköö aina sen ruippahännän sieltä petäjän latvasta, että se ilimestyy sinne aina, kun kiertää petäjien kannon ympäri ja noetasoo joka kerta... mutta se olj niinku toistes pelokkia vua. Sitä aina juostiin sitten karkuun. [...] Sitten tuas sielä puarjuhoneessa ne pelottelivat aina. Sielä olj vanhoja ruumisarkkuja, laatikoita, joissa olj tuotu ruumiita. Ne laatikot olj jääneet sinne. Sitten ku olj kaikkee koiruuentekijöo nuorissakkii, niin ne mänj sinne arkkuu, sinne kanne alle panivat yhen ja sitten mänivät sanomaan, että nyt sielä on semmonen, että se kävi ovelta kurkistamassa. Sitten toiset mänj kahtomaa ovelta pelokkaana. Kaikki mänj vapisten sinne kahtomaan, että näkkykö mittään. Sitten sillä tuikula, matoja ku etittiin öljylampula, nii sillä tuikula koitettiin kahtoo. No, eihän sitä paljon näkynykkää, mutta yhennii kerran joku sitten kysy: ”Outko sinä sielä?” ”Kyllä minä tiälä oun!” sieltä mölähti, mutta sillon siitä lähettiim pinkomaa. [...] Siitä sai hyviä matoja tuosta vanhalta hautuumualta. Ne olj isoja. Sielä olj aina poikajoukkoo niitä kastematoja noukkimassa. Siihen aikaan piettiin koukkurihmoja, niim piti niitä kastematoja kerätä aina. (FL 7.9.1986)

Nuoruus

Kouluaikanaan sekä sen jälkeen maalarin oppipoikana ja nuorena maalarina laivaveistämöllä Frans jatkoi useita luontoon liittyviä toimintoja. Esim. marjastusta, sienestystä ja kalastusta hän harrasti edelleen, mutta nyt vain äidin ja sisarustensa kanssa. Veljiensä sekä ikätovereidensa kanssa hän myös ui, hiihti ja luisteli. Hänen suhteensa muokattuun luontoon supistui, kun perhe ei voinut enää pitää lehmää. Mutta sikaa kasvatettiin edelleen pahnassa joka kesä, ja sen hoitoon nuori Franskin

osallistui. Eräitä uusia seikkoja, kuten ravustaminen, ilmaantui hänen ympäristösuhteeseensa kouluaikana, 1913–1914. Siinä hänen ”mestarinaan” oli eräs opettaja ja kumppaninaan koulutoveri.

Räsäse Einon kansa, mestarij Räsäsem pojan kansa myö oltiin Karttusen ravunpyyttäjiä. Se laitto Pietariin niitä rapuja. Myö oltiin sen vakituksia pyyvyistäjiä tuossa koske alla. Siinä olj Nuottakotasuarj. Siinä myö pakattiir rapuja ja liipilä pyyvettiin. Rapuja olj siihe aikaan hirveem paljon. Täynä joka paikka. Tuossa Pirtinniemiesäkkii myös pyyvytettiin. [...] Myö keitetiir rapuja pyykkipaala hirveet miävät. (FL 12.9.1985) Siinähän niitä pakattiin ja kanavam metästä käytiin nyhtämässä sammalia. [...] Mutta sitten ku se rapurutto kävi, nii se vei kaikki. Sej jäläkee ei rapuja ollu. (FL 13.9.1986)

Ravustusharrastus yhdisti varkautelaiset koulupojat sekä heidän perheensä Pietarin suurkaupungin hienoston kulinaarisiin nautintoihin, mutta se päättyi viimeistään vuonna 1915 Haukiveteenkin levinneeseen vitsaukseen, rapuruttoon.

Nuoruuteensa liittyvissä haastattelumuistoissa Lind kertoi usein rakennetusta ympäristöstä. Kouluna toiminutta kirkkoa hän kuvasi lähinnä oppilaan näkökulmasta:

Minä kävin koulunj Tehtaankoulussa tuossa vanhassa kirkossa. Seuratalo olj vielä niinku apukouluna. Siinä olj käsityöhuoneet, ja suurempoo salia käytettiin vielä muuna luokkahuoneena. Vanha kirkko olj jaettuna kahtia. Siinä olj kaks luokkaa käymässä koulua yhtä aikoo. Siinä olj jostakii aika jäykästä kankaasta harmonikkaseinä, jonka sai vettee syrjään ja tuas kiini. (FL 12.9.1985)

Urheiluharrastuspaikkojaan, urheilukenttää ja työväentaloa, Lind kuvasi siellä harrastetun toiminnan kannalta ja mainitsi kentän myöhemmästäkin kohtalosta.

Kentälajia harrastettiin urheilukentälä. Se kenttä olj Pirtinniemelä, vanhan hautuumuan ja konepajav välilä. Tehas laitto kentän. Työläisilä olj Tarmo ja virkailijoila olj Elo. Kenttä olj kummallekkii yhteinen. [...] Raivattiin sellanen pien alue, että siihen sopi saam (100) metrin rata varvin portilta asemale päin vinnoo. Myöhemmin laittovat kiertoratan ympäri, että voi juosta pitempiä matkoja. [...] Sitä ennen juostiim muantielä. (FL 9.1.1986) Nyt kulukoo tie tehtaam portilta asemale siitä läpi. (FL 12.9.1985)

Työväentalolla voimisteltiin ja painittiin, mutta siellä toimi myös Työväennäyttämö, missä Lind näytteli ja teki lavastuksia. Hän oli hyvin perillä näyttämön ja katsomon yksityiskohdista.

Niissä lavastuksissa nyt ei paljo ollukkaan, jos ei tullu semmosia erikoisia, niinkur rakennuksem piäty tai joku, ni sillon täyty rakentoo siihen näyttämöle. [...] Näyttämön ympärüssii olj nii abas, että piäs sieltä just pujottelemaan henkilökunta välistä ja vontiin (fondi) takkoo sieltä. Sanottiin vonti. Se taustakangas olj ussein kokonaisena vontina. Se vonti riippu ussein katosta. Sivussa ei ollukkaan ku semmosia siipiä, että ne peitti vuorotellen. [...] Esjriippu veittiiv vua syrjää ja tuas etteen naruila sieltä reunasta. [...] [Penkit] olj liitetty tehastuolista. Lauta olj pantu alle juoksemaaj ja pujotettu siihev vua, lauvala kii-

Leena Rossi: Yksilöllä on väliä ympäristön kannalta

nitetty pitkään riviin. [...] Tuljokoha siihel järin 10 tuolia aina yhteel lautaan. Ne sai sitte semmosena siirrellä heleposti. (FL 10.9.1986)

Muusta rakennetusta ympäristöstä, kuten nuoruudenaikaisen työpaikkansa, laivaveistämön, eri osista Lind kertoi innostuneena ja selvästi tarkkojen havaintojen perusteella:

Sööliks sanottiin sitä, missä talavela tehtiil laivoo, pantii ylös laivar rovia. Ei tarvinu ihan taivasalla tehdä. Se olj lasiseinilä varustettu. Pienilä ruutuseinilä olj varustettu. Katossa olj semmoset lasikupolit, ulos otettu katosta jonniim matkoo. Niissä olj sivuikkunat. Eihan ne paljoo sitä valloo antaneet, mutta allaala olj isot ikkunat. [...] Sitte se pannuverstas olj siihe aikaam pokkaverstas vua. Pokkaverstas. Kai se sai siitä nimesä, kun niitä levyjä lekkoin kansa pokattij ja pieksettiin. [FL 8.9.1985]

Työläisten mökkejä ja taloja, joissa Lind oli asunut, hän kuvaili haastatteluissa selvästi ammattimiehen, maalarin näkökulmasta sekä ulko- että sisäpuolelta, mikä onkin luonnollista, sillä hän aloitti maalarin ammattiin perehtymisen juuri nuoruudessaan, jo 13-vuotiaana. Asiantuntevasti hän kertoi myös rakennusten erilaisista väreistä kuten punamullasta sekä liima- ja öljyväreistä.

Ulukopuolelta mökit olj olleet punamullattuja. Aikonaan sitä olj pantu. Se olj semmosta keittoväriä. Kuka panj mittäi kiinnitysainetta siihen. Vihtriliähän ne käyttivät siinä. [...] Minä en joutunu ennee punamultoomaan taloja. Siihe aikaan ei ennee punattu. Mitä tulj uusia, ne jo mualattiin tavallisila värilä. [...] Keltamultookii olj kyllä, mutta sitä yllesä käytettiin vähän ulukomualauksessa. [...] Vuav virkailijoihin talot olj yllesä öljyvärilä käsiteltyjä. Sitte olj vanha kirkko öljyvärilä mualattu. Siinä kesti väri. Siihen aikaan käyttivät, sanovat nefski-öljyä. Se kesti ihmisen iän seinissä. (FL 9.1.1986)

Kokonaisuudessaan Varkauden tehdasmiljöö oli alkanut muuttua jo Lindin lapsuudessa, kun A. Ahlström Osakeyhtiö oli saanut Varkauden tehtaantalon haltuunsa vuonna 1910. Yhtiö oli pian ryhtynyt voimakkaasti laajentamaan toimintaansa puunjalostuksen puolelle entisten saha-, konepaja- ja laivanrakennusteollisuuden lisäksi. (Soikkanen 1963, 147–162.) Tuotantolaitosten monipuolistuminen ensimmäisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen näkyi myös uusina asuinrakennuksina, joista yhteen Lind itsekin pääsi vuonna 1916 veljensä ja äitinsä kanssa muuttamaan.

Tehtas rakennutti sitten uusia asuinrakennuksia. Niitä alako sittel levitä ympäri. Sitä ennen olj asutus aika pientä. Se keskitty vuan tuohom Päiviönsuarele ja tänne Leunammäen puolele. Sitä ei juur muualla ollukkaa. Se loppu Tehtaav virtaan. Siinä nyt olj ne pitkät rakennukset, Luhtalinna ja Paloharju. (FL 23.12.1985)

Koko taajaman horisonttia hallinneista valtavista tehtaan piipuista Lind kertoi, kun niistä varsin kysyin, jatkaen saman tien tehtaan laajenemisesta:

Leena Rossi: Yksilöllä on väliä ympäristön kannalta

Voima-aseman piippu olj ensimmäinen [rakennettu 1913]. Se ei ollu niin erikoisen korkee, mutta oljha sekkii jo siihen aikaan korkee, ku se olj ensimmäinen. Sittehän tulj ne uuvet piiput, ku alako levitä nämä uuvet tehtaat, niinkum paperjehas [1921] ja selluloosatehas [1919] ja puuhiomo [1915] (FL 23.12.1985)

Vesistöt olivat Lindin nuoruudessakin tärkeitä kulkuväyliä: kesäisin soudettiin ja talvisin käveltiin tai hiihdettiin jään yli. Luistelua ja potkukelkkailua Lind jatkoi edelleen kelin sallieessa ja nyt hän saattoi viilettää kirkkaita syysjäitä yli kymmenen kilometrin päähän saariin tuttavaperheiden luo. Varkautta halkovaa maantietä Lind katsoi jalankulkijan ja polkupyöräilijän kannalta: se oli usein huonossa kunnossa. Niinpä ihmiset kävelivät mieluummin kinttupolkuja pitkin. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen uusi liikenneväline polkupyörä tuli myös Varkauden työläisten ulottuville, ja kun tietäkin alettiin parantaa, Lind katsoo tämän olleen pyörien – ei niinkään autojen – yleistymisen ansiota, vaikka autoja alkoi ilmaantua paikkakunnalle erityisesti 1920-luvulta lähtien (Soikkanen 1963, 231–238).

Polokupyörät tulj myöhäsessä vaiheessa tänne. Ei niitä parina alakuvuoskymmenenä näkynym missään. Minä sain ensimmäisen pyöränj töissä ollessanj vasta kapinaj jälälekeen. [...] Sillon kun tiälä olj oikein huonot tiet, ei tiälä olluvielä polokupyöriä kenelläkkään. Mutta kum pyörät tulj, rupesvat pitämään tiettii paremmassa kunnossa. [...] Ku tulj metallivanteisia polokupyöriä, työläiset ostivat niitä. (FL 14.9.1985)

Lindin maisemanmaalausharrastus juontaa juurensa jo koulussa huomattuun piirustustaitoon ja varmaan myös nuoruusiässä saatuun veljien kannustukseen. Jo oppipoikana hän alkoi piirrellä vapaa-aikoinaan. Hän liikkui vesillä usein lehtiö ja kynä mukanaan ”ottaen aiheita” sieltä, missä sattui näkymä silmää miellyttämään, etupäässä Ämmäkosken haarojen alapuolella ja Pirtinniemen seuduilta. Vuosien mittaan varhaiset piirustukset joutuivat hukkaan ja tietymättömiin katosivat myös veljille maalatut kuvitteelliset maisemat sekä työtoverille tehdyt jäljennökset maisemapostikorteista.

Aikuisuus

Lind jatkoi vesillä, metsissä ja soilla liikkumistaan myös avioliiton solmittuaan ja otti luontoon mukaansa puolisonsa ja vähitellen kasvavan lapsijoukon; ensimmäinen lapsi syntyi jo samana vuonna 1925, jolloin hän 22-vuotiaana solmi avioliiton, ja viides jatkosodan aikaan, kun hän oli 40-vuotias. Purjein varustetulla soutuveineellä ja pienellä moottoriveneellä oli kätevä kulkea perheenkin kanssa lapsuudesta tutulla Haukivedellä. 1920- ja 1930-luvulla saariretkillä olivat mukana myös äitin sekä veli perheineen (LM 25.11.1986). 1930- ja 1940-luvulla Lindit tekivät usein(.) kala-, marja- ja sieniretkiä saariin naapuriperheen kanssa, jolla oli iso moottorivene. Naapureiden kanssa he kävelivät myös lähes peninkulman matkan valtion salolle puolukkaan. (IR 7.9.1985) Puolukoiden säilöminen talveksi kuului yleisesti työläisperheen ruokatalouteen (Talve 1997, 294).

Näin Lindin ympäristösuhteessa jatkui juonne, joka oli alkanut jo lapsuudessa, mutta jota myös puoliso ja naapurit vahvistivat. Hän liikkui luonnossa myös yksin, ja näissä yksinäisissä marjaretkissä voi aistia melkein pä salaisen nautinnon sävyn.

Minä kiersim marja-aikaan ihan joka kohan. Kävin Vuorjkiukaat ja Lehtikiukaat ja muut. Minä sain vappaasti liikkua, ku en ottanu muita matkaan. (FL 13.9.1985)

Luonnon ohella muokattu luonto sai yhä suuremman merkityksen perheen elämässä, kun Lind hankki oman talon. Perunoiden lisäksi tontilla kasvatettiin juureksia ja vihanneksia sekä viinimarjoja, karviaisia, mansikoita ja omenoita. Viljeltävää oli melkein pä yli oman tarpeen. Myöhemmin myös kesämökin pihapiiri tarjosi lisämahdollisuuksia puutarhaviljelyyn. Tarmokkaan Lyyli-vaimon kannustuksella ja ajoittaisilla vaatimuksillakin oli varmasti osuutensa siinä, että mies paneutui vapaa-aikanaan kasvimaan ja puutarhan hoitoon. (KA 17.7.1986; LM 25.11.1986) Myös lapset auttoivat puuhassa. Kasvimaan ja puutarhan antimet oli tarkoitettu oman perheen ruoaksi, mutta niistä riitti naapureillekin, jotka olivat lapsineen apuna perunan panossa jonkin lähiseudun viljelijän vetäessä hevosineen vakoja. ”Ihan reunojaan myöten oli tontti laitettu”, totesi eräs naapuri. Kahden ja puolen tuhannen neliömetrin tontilla Lyyli-puoliso mahtui kasvattamaan varhaisperunoita myyntiinkin. (IR 7.9.1985) Itse muistan tädin myyneen myös kukkia ja mansikoita. Viljeltyjen kasvien lisäksi hän istutti tontille luonnosta löytämiään koristeellisia kasveja. Lind hyväksyi varmasti tontin kaunistamisen, koska tiesi istutettujen kasvien lajit ja koska toi pihaan itsekin visakoivun.

Kuuset on Lyyli istuttanu. Se kuletti ne taimet ruunun salolta, Kuokkalansalosta. [...] Toinen on pihtakuus ja toinen on joku erityisem pitkäoksanen mehtäkuusem muunnos. [...] Muut puut on melekeimpä itestään kasvaneita paitsi tuo visakoivu, jonka toin jostain. [...] Lyyli istutti saniaisia. Niitä on vieläki jällel toisessa piässä. Ne on hiirenporrassaniaisia. (FL 9.1.1986)

Kasvimaan hoidossa tarvittavaa vettä saatiin sateella rakennusten nurkkarännien alle asetetuista tynnyreistä sekä tontin laidalle ulottuvasta lahdelmasta, jossa perheen veneetkin yleensä olivat. Mutta jos Haukiveden pinta oli matalalla, kasteluvesi kanettiin parin sadan metrin päästä Joutenlahden rannalta. Muistan lapsuudestani, miten Frans ja hänen vanhin poikansa kantoivat vettä hellekesinä iltaisin tuntikausia. Peräkanaa kävellen he toivat yhä uudelleen pihaan suuria peltipönttöjä, jotka olivat piripintaan asti täynnä. Kaivovettä ei kasteluun käytetty, eikä tontilla kaivoa ollutkaan. Lind itse tai pojat vielä kotona asuessaan kantoivat talousveden lähikaivoista ja myöhemmin vesipostista.

Kotieläinten hoitoa Lind jatkoi avioiduttuaankin, vaikkei lehmää voinut työnantajan asunnoissa eikä omassa talossakaan pitää. Sen sijaan sikoja ja joskus kanoja ja kaneja hän kasvatti aina 1950-luvulle. Lind ei itse teurastanut sikoja, kuten ei isänsäkään ollut tehnyt, mutta oli teurastuksessa mukana. Varkaudessakin sodat ja niitä seuranneet pulavuodet aiheuttivat, että kaikki, jotka vain voivat, kasvattivat

kotieläimiä, kuten oli ennenkin ollut tapana.

Lemmikkejäkin perheellä oli. Koiran, pienen foxterrierin, nuori pari sai häälahjaksi räätililtä, joka oli tehnyt Lindille hienon puvun. Myöhemmin ei koiria perheeseen hankittu, mutta kissa oli tarpeellinen, kun rottia juoksenteli joka puolella sikojen ja avotunkioiden vuoksi. 1920-luvun lopulla Lind teki vesiväreillä kissataulunkin. Vaakasuuntaisessa kuvassa oli kissanpoikasia maitoa litkimässä. Haastattelujen aikana taulu ei enää ollut tallella, eikä Lind tiennyt, mihin se oli joutunut, mutta eräässä Lindien asunnossa otetussa valokuvassa se näkyy huoneen seinällä.

Työläisten asunnoissa syöpäläiset olivat jatkuvana vaivana 1960-luvulle asti, ja asuntoja kunnostaessaan Lind joutui niitä näkemään.

Kaikissa mökissä olj russakoita ja lutikoita. Niitä yritettiin sitten hävitteä. Lutikat mänj piiloon seinärrakkoihin eikä niitä suanu sieltä pois. Russakat levisivät työmualakii ihmistev vuatteista ja taloista. Vaikka taskussa suatto niitä tulla. Joskus minunniiv vuatteissa tulj. (FL 8.9.1985)

Lindin lapsuudessa varkautelaiset olivat hävittäneet käymäläjätteensä kuljettamalla ne talvella rannoille tai jälle ja olettaneet niiden häviävän, kun vesi huuhtoi ne pois. Tapa jatkui vuosikymmenien ajan. Tunkionsa työläiset kuljettivat työnantajan pelloille, mihin yhtiökin vei jätteet. Haastatteluissa Lind paheksui moisia tapoja. Hän kuitenkin totesi, ettei vesien eikä ilman saastumisesta puhuttu eikä valitettu, ennen kuin alkoi ilmaantua kuolleita kaloja. Lindin on kuitenkin täytynyt tiedostaa vesien pilaantuminen jo 1920–1930-luvulla, kun paikalliset kalastajat valittivat asiasta oikeuteen ja Ahlström-yhtiö tuomittiin maksamaan korvaus menetetyistä saaliista (Itkonen 2004, 406). Myös 1950-luvulta lähtien tilanteen yhä pahetessa oli Lind varmasti huomannut Haukiveden laadun heikentyneen ja myös kuullut asiasta muiltakin asukkailta, vaikka yhtiön hallitsema paikallislehti asiasta vaikenikin. Työläiset eivät rohjenneet puuttua asiaan julkisesti sillä heillä oli ”oma leipä ojassa”. 1960-luvulla keskusteltiin julkisesti pilaantuneista vesistöistä: sekä Varkauden kaupungin jätevedet että A. Ahlström Osakeyhtiön puunjalostuslaitosten päästöt nostettiin syntipukeiksi. Niinpä kaupunki joutuikin panemaan jätevesien puhdistuksen kuntoon. (Haila & Rynänen & Saraste 1971, 29; Kortelainen 2000.) Myös yhtiö järjesti 1970-luvulla sellutehtaansa jäteongelmat ja maksoi ranta-asukkaille korvauksia veden pilaantumisesta (Itkonen 2004, 407). Lind itse ei saanut mitään, sillä hänen ei katsottu kärsineen järven pilaantumisesta. Arviointikesänä vesi oli näet niin alhaalla, että se hädin tuskin ulottui hänen tonttinsa reunalle.

Rakennetussa ympäristössä kulkuväylät ja rakennukset olivat Lindin aikuiselämässäänkin tärkeitä, kuten ne olivat olleet aikaisemminkin. Vaikka teitä kunnostettiin, maamatka omasta talosta keskustaan oli vuosikausia hankala, osin kinttupolkua ja riukusiltoja. Vasta 1940-luvulla, sotien jälkeen rakennettiin tontin sivuitse hiekkatie, jota pitkin hän saattoi ajaa helposti pyörällä työkohteisiinsa, jotka sijaittivat puolen kymmenen kilometrin päässä Varkauden keskustassa tai jopa kymmenen kilometrin päässä kauppalan/kaupungin toisella laidalla. Kelirikkoaikaa lukuun ottamatta vene oli kätevin väline, jolla pääsi nopeasti Joutenlahden poikki ”ruukin” puolelle. Niin

Lind kuin monet muutkin rannoilla asuvat työläiset soutivat työmatkansa 1960-luvun alkupuolelle asti. Kauemmas Haukivedelle he suuntasivat pienillä moottoriveineillä. Lindin ei sentään tarvinnut hiihtää töihin, kuten monien pitkämatkalaisten, jotka tulivat naapuripitäjästä tiettemien taipaleiden takaa vielä 1950-luvullakin. Alkupalven kirkkailla jäillä hän saattoi kuitenkin potkia kelkalla lahden yli.

Rakennukset, joista Lind kertoi paljon, kiinnostivat häntä nimenomaan ammatti-maalarin näkökulmasta ja työkohteina. Myös se oli tärkeää, että hän oli niitä harvoja luottomiehiä, jotka pääsivät eräisiin paikkoihin, kuten vanhaan johtajan asuntoon, Villaan, jossa hän oli tavannut tulevan puolisonsakin.

Tuosta 1860-luvulla rakennetusta talosta hän kertoi useissa haastatteluissa ja osoitti havainnoineensa tarkasti sen koristeellisia yksityiskohtia. Rakennuksen myöhempiä korjauksia hän harmitteli.

Tärvasivät sen... Tärvasivät, hävittivät sen vanhan Villan pois. Se olj niin kaunis rakennus. Siihen rakensivat toisen kerroksen piäle ja hävittivät torniosan pois kokonaan. Joo. Siinä ne teki hirmusen vahingon. Kukkaa ei osanu antoo sille arvoo siihe aikaan. (FL 8.9.1985) Kaikki vuorlauvat, piällyslauvat ja sivulauvat olj kaikki koristeltuja. Niissä olj kans kaiverruksia. [...] Ne olj muotool leikattuja. Niissä olj vähän niinku syvennyksiä ja ulottumia, pyöreitä ulottumia. Kuv Villa korotettiin, kaikki koristeet otettiin pois. (FL 10.1.1986)

Lind kertoi myös Varkauden vanhasta apteekista, joka oli rakennettu viimeistään vuonna 1908, jolloin se perustettiin (Soikkanen 1963, 445), mutta todennäköisesti jo aikaisemmin. Siinäkin oli torni sekä avoveranta rakennuksen keskellä. Hänen mielestään rakennukset oli muutoksilla tärvelty ja hän ilmaisi kantansa ponnekkaisesti Kummastakin talosta hän maalasi taulun, mutta vain Villan kuva on säilynyt.

Villa ja apteekki innostivat Lindiä kertomaan yleisemminkin taulujensa maalamisesta. Hän maalasi lähes kaikki edelleen tallella olevat yli puolensataa taulua niiden noin viiden vuosikymmenen aikana, jotka tässä katson kuuluvaksi hänen aikuisuutensa. 1940-, 1950- ja 1960-luku olivat hänelle taiteellisesti kaikkein tuottoisinta aikaa. Hän maalasi lukuisia järvimaisemia niiltä seuduilta, missä hän lapsesta lähtien liikkui, sekä 1950-luvun lopulta lähtien myös kesäpaikkansa lähistöltä. Hän maalasi myös soita ja suolampia, joille hän teki marja- ja kalamatkoja. Lindin maalaustyylillä oli dokumentoiva, ja hänelle oli tärkeää, että kuvat ja mittasuhteet vastasivat todellisuutta eivätkä olleet luonnottomia.

Vain harvat varkauteilaiset työläiset ilmaisivat ympäristösuhdettaan maisemilla; Lind tiesi vain veljensä Antonin ja erään itseään vanhemman laivaveistämön maalarin kuvanneen ympäristöään. Hänen oma harrastuksensa liittyi sekä luontoon että kulttuuriympäristöön, sillä hän maalasi luonnonmaisemia kala- ja marjaretkillään sekä kesäpaikkansa lähistöllä. Varkaudesta hän kuvasi katunäkymiä, julkisia rakennuksia ja taloja, joissa hän oli itse asunut tai joissa asui vanhoja työläisiä. Kaikissa kuvissa näkyi rakennusten lisäksi luontoa. Hän teki myös omasta ”mökistään” ja naapureiden taloista tauluja, joita hän antoi merkkipäivinä lahjaksi. Näillä oli siis selvä sosiaalinen ulottuvuus. Haastatteluissa selvisi sekin, miksi Lind oli maalannut

useita talvinäkymiä, esim. Varkauden luterilaisen kirkon kellotornin kuvan ja katu­näky­män Villan edustalta. Syynä ei ollut se, että hän olisi erityisesti pitänyt talvesta, vaan yksinkertaisesti se, että hän pystyi hahmottelemaan näkymät ruokatunnillaan. Kyse oli siis tarjolla olevasta ajasta, ei niinkään viehtymyksestä valkoisiin lumen peit­tämiin näkymiin. (Taulukortisto.)

Keskustelu tauluista siirtyi luontevasti taiteellisiin esikuviin ja ihanteisiin. Ferdi­nand von Wrightin lintumaalaukset olivat tehneet Lindiin syvän vaikutuksen, kun hän oli nähnyt niitä ilmeisesti 1920-luvun alussa Kuopiossa varusmiespalveluksessa ollessaan. Hän oli maalannut 1940-luvulla peräti kaksi kuvaa taistelevista metsoista, joita lukemattomat muutkin harrastajamaalarit kopioivat, sekä 1950-luvulla jänik­sen saalistaneen huuhkajan. Lind lienee maalannut ainakin metsotaulunsa muistikuv­viensa perusteella, sillä ne poikkeavat melkoisesti sekä esikuvastaan että toisistaan.

Lind oli aloittanut ympäristökuvien tekemisen jo nuoruudessaan, mutta aikuisuu­dessaan hän teki niitä eniten. Rakennusten lisäksi hän maalasi muutamia kukkatau­lujakin. (Taulukortisto.) Kukat viehättivät häntä tai hän halusi miellyttää vaimoaan, joka oli kukat kasvattanut. Vielä työelämässä ollessaan Lind haaveili, että eläkkeelle päästyään hänellä olisi aikaa taulujen maalaamiselle. Aikaa kyllä olisi ollut, mutta sil­mänpohjan ikärappeuman aiheuttama tarkan näön heikkeneminen esti haaveen to­teuttamisen, vaikka hän ei täysin sokeutunutkaan. Vain muutaman kuvan hän pystyi vielä eläkkeelle jäätyään ”työllä ja tuskalla” maalaamaan (KA 17.7.1986). Luonnol­lisesti hän kärsi itse eniten näkönsä heikkenemisestä, mutta sitä pahoittelivat myös muut (MH 12.9.1985; LM 25.11.1986). Ammattityötä vaiva ei pahemmin ehtinyt haitannut, mutta se esti taulujen maalaamisen, kun Lind ei enää pystynyt maalaa­maan tarkasti dokumentoiden, kuten hänen tapansa oli ollut.

Vanhuus

Lindin suora kosketus luontoon vesillä liikkumisen ja marjamatkojen muodossa hii­pui puolison kuoltua ja kohdistui läheiseen vuokrattuun luontoon ja rakennettuun ympäristöön. Niihin aikoihin, kun haastattelin Lindiä, hänen mielensä ei tehnyt enää edes kesäpaikkaan.

Kuokam mökilä en ou tänä kesänä käyny ollenkaa, mutta viime kesänä kävin yhen kerran. Ei minua ennee haluta lähteekkään. Mitä minä sielä tien? Istua nykyttämässä. (FL 13.9.1985)
– Paha mielij vuan tulloo. On hyvä olla, ku suap olla tässä kotona. Ei ou halua lähteem mi­hinkään kottoo. Tuntuu jo, ettei ou missään nii hyvä, ku on kotona. (FL 17.7.1986.)

Mutta tuoksuvan kosketuksen luontoon hän sai, kun lapsuudessa opittuun ta­paan teki saunavastoja omalla pihallaan vielä viimeisenä kesänäänkin. Enää hän ei taittanut koivun oksia saloilta eikä saarista vaan tontin laidalla kasvavista puista. Kasvimaalla ja puutarhassa toinen luonto oli jatkuvasti hänen ympärillään. Poikiensa avulla ja myös omin voimin hän istutti peltoon perunoita, joita hän sitten itse nosti tarvitsemansa määrän kerrallaan. Loppukesästä hän poimi puutarhasta omenoita ja marjoja syötäväkseen. Lapset ja lasten perheet hyödynsivät myös puutarhan antimia talveakin varten.

Toista luontoa Lindin lähellä edusti myös Misse-kissa, joka oli aiemmin ollut isäntänsä ja emäntänsä kesämökkikaverina ja juossut saarella vapaana. Kotonakin lemmikki liikkui irrallaan. Se tappoi hiiriä ja myyriä, mutta lienee napannut välillä lintujakin, mitä Lind piti luonnollisena asiana. Kun kissa vanhemmiten alkoi sairastella ja kuoli, isäntä välttyi lopettamasta sitä, mikä olisi ollut hänestä vastenmielistä. Kissan hautaamisesta kertoessaan Lind tuli paljastaneeksi luontosuhteestaan seikan, joka ei ollut aikaisemmin tullut esille: hän tarkkaili aktiivisesti luonnon tapahtumia.

*Minä hautasin sen tuohon kiven kuppeele. Olj siinä kettu kuopinu sitä yhtenä yönä, mutta se ei ollu suanu sitä kaivettua, mua olj syksylä jo sev verraj jiiässä. Kettu se varmasti olj ollu. Kettu on tässä joskus liikkunu. Tarkkailin tässä monta kertoo, ku suon poikki mänj jälet.
(FL 29.3.1986)*

Vaikkei Lindin kiinnostus luontoon ollut tieteellistä, se oli tiedollista. Havainnoimalla hän hankki tietoa lähiluonnon ilmiöistä. Muistan hänen istuneen usein keinu-uolissa tarkkailemassa ikkunasta lintulaudan tapahtumia, mutta en tiedä, miten hyvin hän tunsi eri lintulajeja.

Ikäisekseen hyväkuntoisena Lind pystyi liikkumaan Varkaudessa paikasta toiseen. Hän käveli lähialueella ja jos keli oli sopiva, hän ajoi polkupyörällä kaupungin keskustaan asioille pari kertaa viikossa vielä elämänsä viimeisenä syksynä. Näin hän jatkoi jo nuoruudessaan omaksumaansa liikkumistapaa. Jopa potkukelkkaa, lapsesta saakka tuttua liikkumisvälinettä, hän käytti talvella, jos keskustaan johtavaa tietä ei ollut hiekoitettu. Milloinkaan hän ei hankkinut autoa, vaikka hänellä olisi siihen ollut varaa ja vaikka hänen työtoverinsa alkoivat hankkia moottoriajoneuvoja 1950-luvulta lähtien. Omien lasten ja lastenlasten tarjoama autokyyti kuitenkin kelpasi hänelle.

Kun haastatteluissa kysyin Lindiltä ympäristön saastumisesta, hän mainitsi varkautelaisten vastuuttomuuden käymäläjätteiden käsittelyssä. Harmikseen hän oli huomannut joidenkuiden jatkavan yhä vanhaa tapaa kujettaa jätteet jälle. Kaupungin laitamilla ulkokäymälät olivat edelleen tavallisia, ja sellainen oli Lindilläkin, mutta kaupungissa oli jätteenkuljetusyriä, joiden taksoista Lind oli hyvin perillä. Hän ei kehuskellut omalla menettelyllään, mutta tiedän hänen kompostoineen keittiöjätteensä ja muistan myös nähneeni erään lähiseudun viljelijän tyhjentäneen hänen käymälänsä alusen.

Tehtaiden pilaama ilma tai aiheuttama melu ei tullut kertaakaan esille haastatteluissa. Lindin on kuitenkin täytynyt olla tietoinen ”ruukilla” leijuvasta hajusta ja selluloosatehtaan piipusta ajoittain satavasta kirpeästä ”lumesta” sekä konepajan ja muidenkin laitosten synnyttämästä melusta. Vallitsevien tuulien vuoksi ilmansaasteet kantautuivat harvoin Varkauden länsiosaan, missä hän asui. Paikkakunnalla oli tuttu muillakin teollisuuspakkakunnilla yleinen sanonta: ”Raha haisee.” Ehkä Lind piti tehtaiden meluakin luonnollisena työn äänenä.

Kysyessäni Varkauden viimeaikaisesta muuttumisesta Lind mainitsi sekä luonnon että rakennusten, nimenomaan rantojen ja talojen muuttumisen. Tämä onkin hyvin ymmärrettävää, sillä lapsesta lähtien hän oli asunut lähellä rantaa ja liikkunut paljon

rannoilla sekä ollut koko työikänsä tekemisissä rakennusten kanssa. Hän ihmetteli kaupungin muuttumista ja totesi lähes kaikkien vanhojen rakennusten kadonneen, mutta ei paheksunut eikä ihastellut kehitystä.

Kun tiedustelin, millainen maa Suomi on asua, Lind totesi, että Suomi on ”niitä parraimpia maita, jos vertoo nuhim muihin maihin” Sitä hän ei vaihtaisi eikä vaihtaisi Varkauttakaan sen muuttumisesta huolimatta. Matkatöissä hän oli joutunut asumaan lyhyehköjä aikoja mm. Ilomantsissa, Jyväskylässä, Kotkassa, Tampereella, Viipurissa ja Viitasaarella, joten hän uskoi tietävänsä, missä on hyvä olla. Hänen sanoissaan kuului pitkän elämän aikana syntynyt kiintymys omaan paikkakuntaan, kotiseurakkaus: ”Minun mielestän näin hyvvee paikkakuntoo ei ou missääm muu-ala.” Varkaudesta hyvän asuinpaikan teki nimenomaan tuttu ympäristö, jossa kaikki tunsivat toisensa ja olivat kuin yhtä perhettä. Vaikkei näin enää ollutkaan, ei oman paikkakunnan vertaista ollut.

LINDIN YMPÄRISTÖSUHTEEN JATKUVUUS JA MUUTOS

Ympäristöjatkumon ja ikäkausien kehyksessä Frans Lindin ympäristösuhteessa näkyvät sekä jatkuvuus että muutos. Eräitä ympäristösuhdettaan ilmentäviä toimintoja hän harrasti kaikkina tai useina ikäkausina ja toisia taas vain yhdessä ikävaiheessa. Hänen suhdettaan luotoon ilmensivät vanhuuden kynnykselle asti vesillä ja saarissa liikkuminen kalastaen, uiden ja rentoutuen muiden perheenjäsenten kanssa. Hän hakeutui marja- ja sienimetsiin lapsuudessa ja nuoruudessa perheen kanssa sekä aikuisuudessaan myös naapureiden kanssa. Ravustus, jota hän harrasti koulutoverinsa kanssa ja opettajansa toimesta, rajoittui vain nuoruuteen ja koulu-aikaan. Omakoh- taisten kokemusten, sosiaalisten kontaktien ja tiedotusvälineiden kautta Lind tuli aikuisuudessaan tietoiseksi ympäristön, lähinnä vesien pilaantumisesta, jota hän koetti omalta osaltaan olla lisäämättä.

Filosofi Juhani Pietarisen termein osa Lindin luontosuhteesta oli ihmiskeskeinen ja utilistinen eli hyötyä tavoitteleva (1987, 323–326; 1992, 34–43). Hän piti selviönä, että voi käyttää hyväkseen luonnon antimia oman ja perheensä hyvinvoinnin lisää- miseksi. Tämän suhtautumistavan hän omaksui lapsuuden perheessään kasvaessaan yhteisönsä ja kulttuuriinsa eli yhteiskuntatieteilijä Pirkkoliisa Ahposen mukaan so- siaalistumisen kautta ”luonnostaan” opittuina toimintoina. Mutta maisemamaalaus- ten tekeminen aikuisuudessa toi Lindin luontosuhteeseen myös esteettisen puolen, jota voidaan Ahposen termein sanoa ”kuvailuiksi elämyksiksi” (1987, 399–400).

Myös Lindin suhde muokattuun luontoon muotoutui lapsuudesta lähtien omassa perheessä perinteiseen tapaan ja jatkui elämän loppuun asti. Kaikkina ikäkausina Lind hoiti kotieläimiä tai lemmikkejä sekä kasvimaata ja puutarhaa muun perheen kanssa. Intensiivisin tämä suhde oli lapsuudessa ja aikuisiässä, ja se tavoitteli talou- dellista hyötyä vielä selvemmin kuin kuin luontosuhde. Fyysisen ponnistelun ohella siihen liittyi varmasti myös mielihyvää ja tyydytystä – ainakin muokatun luonnon antimia nautittaessa.

Niin luonnon kuin toisenkin luonnon hyödyntämiseen sisältyi Lindillä paljon perinteistä paikallista tietoa, niin sanottua hiljaista tietoa (Koivunen 1997), joka kausutui vuosien mittaan arkielämän toiminnoissa. Lindin luontosuhde muistuttaakin paljolti Kittilän Raattaman kylän asukkaiden luontosuhdetta, jota on tutkittu 2000-luvun alussa. Pohjoisen ihmisille on luonnossa liikkuminen nykyisinkin toiminnallista ja tarkoituksellista, osa mielekästä elämää ja perinnettä. Se on aineellista ja hyödyntävää, mutta myös suojelevaa ja siinä on henkisiä piirteitä mm. tietojen, taitojen, tarinoiden, arvojen ja uskomusten muodossa. (Autto ym. 2008, 192, 199, 203.)

Lindin suhde kulttuuriympäristöön kiteytyi välimatkojen kulkemisessa sekä paikoissa, erityisesti rakennuksissa. Lapsena hän liikkui lähialueella jalan, veneellä, potkukelkalla, luistimin ja suksin. Nuoruudesta lähtien hän kulki työ- ja asiointimatkinsa useimmiten polkupyörällä, mutta 1960-luvulle saakka myös veneellä. Kohta avioituttuaan hän hankki pienen moottoriveneen, mutta autoa ei milloinkaan. Koska en asiaa kysynyt, en tiedä, miksi hän ei hankkinut autoa muiden työläisten tavoin. Syynä saattoi olla ajatus luonnonvarojen säästämistä, vaikkei 1950- ja 1960-luvulla tähän seikkaan erityisesti huomiota kiinnitettykään, tai yleinen säästäväisyys tai ajatus terveyden ylläpitämisestä. Polkupyörä oli näet paljon halvempi kuin auto, sillä oli helppo liikkua ja ajaminen ylläpiti kuntoa. Hän ajeli pyörällä vielä yli 80-vuotiaanaikin. Kokonaisuudessaan Lindin liikkumistavat olivat halpoja ja säästivät luontoa.

Rakennetusta ympäristöstä Lindille olivat merkityksellisiä ne paikat, joissa hän oli itse asunut, työskennellyt tai harrastanut jotakin vapaa-ajan toimintaa. Nimenomaan rakennuksia hän katsoi sekä sisältä että ulkoa ammattimaalarin silmin. Hän katsoi niitä myös mahdollisina kuvauskohteina ja maalasi niistä tauluja kuten luonnonympäristöstäänkin. Hän kuvasi ympäristöään nimenomaan aikuisuudessaan. Näön ratkaiseva heikkeneminen esti häntä jatkamasta mieluisaa harrastustaan vanhoilla päivillään, jolloin siihen olisi muuten ollut aikaa.

Lindin ympäristösuhteen vaikuttivat lapsuuden perhe ja suomalaisille työläisille ominainen elämäntapa sekä kotipaikkakunnan maantieteelliset olosuhteet vesistöjen keskellä, tehtaiden toiminnan laajeneminen ja paikkakunnan hitaasti kehittynyt infrastruktuuri. Siihen vaikuttivat myös tekniset uutuudet kuten polkupyörä ja moottorivene sekä sotia seurannut elintarvikepula, joka sai teollisuustaaajamassakin asuvat työläiset jatkamaan pitkään osin maalaista elämäntapaansa.

Yleensä ihmisen elinpiiri eli toimintaympäristö, jolla hän aktiivisesti liikkuu, laajenee lapsuudesta lähtien yksilön motorisen kehityksen, fyysisen kestävyuden sekä psyykkisten ja taloudellistenkin edellytysten mukaan saavuttaen jossain vaiheessa maksiminsa, mutta supistuu taas vanhuudessa useimmiten ruumiinvoimien ehtyessä ja liikkumiskyvyn heiketessä (Rossi 1995, 187). Lindin eletty ympäristö (Karjalainen 1986, 127 ja 1987b, 24) laajeni jo muutaman vuoden iässä Haukivedellä lähes maksimiinsa, kun isä vei poikiaan saariin. Nuoruuden ja aikuisuuden aikana se ulottui vielä kauemmas soille ja metsiin, eivätkä mitkään ruumiilliset vammat tai sairaudet estäneet sen laajenemista.

Lindin päivittäinen liikkuma-alue ulottui korkeintaan kymmenen kilometrin etäisyydelle kodista, mutta kesäviikonloppuisin parinkymmenen kilometrin etäisyydelle. Ammattiin liittyvät työkomennukset laajensivat hänen ”reviiriään” eri puolille

Leena Rossi: Yksilöllä on väliä ympäristön kannalta

Suomea satojen kilometrien päähän. Nuo kuten Varkaudessa sijaitsevat työympäristön paikatkin poistuivat miehen toimintaympäristöstä hänen jäädessään eläkkeelle. Muutoin hänen elinpiirinsä säilyi vanhuuden alkuun saakka lähes entisellään ja vielä viimeisinä elinvuosinaanakin hän liikkui kotipaikkakuntansa kulttuuriympäristössä. Suomen ulkopuolelle hänen elinpiirinsä ei milloinkaan laajentunut.

Elinpiirinsä eri osia Lind ei suinkaan käyttänyt jatkuvasti yhtä intensiivisesti. Työpaikallaan hän kävi joka arkipäivä, omalla tontillaan hän liikkui joka päivä, mutta puuhaili siellä erityisesti keväällä, kesällä ja syksyllä. Luonnossa hän liikkui ahkerimmin kesäisin ja syksyisin. Muutamat paikat, kuten työväentalo ja urheilukenttä kuuluivat hänen aktiiviseen ympäristöönsä vain nuoruudessa, mutta esimerkiksi kalavedet kesäviikonloppuisin ja marjametsät vuosittain marjasadon kypsyessä.

YKSILÖN YMPÄRISTÖSUHTEEN KESKEISIÄ TAUSTAMUUTTUIJIA

Frans Lindin ympäristösuhte rakentui yksilöllisen elämänkaaren ikävaiheiden ja tietyn fyysisen ympäristön jatkumon kontekstissa. Se muodostui nimenomaan suomalaisessa yhteiskunnassa ja kulttuurissa sekä hänen perheensä ja muiden vertaisryhmiensä keskuudessa. Näiden perustekijöiden lisäksi Lindiä koskevasta aineistosta nousee esiin lukuisia muuttujia, jotka on huomioitava kenen tahansa ympäristösuhdetta tutkittaessa. Osa tekijöistä liittyy ensisijaisesti yksilöön, osa taas aineellisen ympäristön johonkin osaan, mutta ne kaikki nivoutuvat lopulta toisiinsa. Tällaisia tekijöitä ovat

asuinalue ja -paikka
asumismuoto
paikkakunnan infrastruktuuri
liikkumisalue ja liikkumismuodot
terveys ja kunto
sosiaaliset ryhmät
sosio-ekonominen asema
koulutus ja ammatti / työura
vapaa-ajanviettomuodot
tiedotusvälineet
omistussuhteet
perinne
esteettisyys
ympäristön resurssit.

Tärkeältä näyttää myös eri tekijöiden muuttuminen tai pysyvyys yksilön eri elämänvaiheissa. Aineistosta selvästi ilmenevien seikkojen ohella on kiintoisaa huomata myös tekijöitä, jotka puuttuvat Lindin aineistosta tai eivät ilmene siinä suoraan. Kuitenkin ne voisivat olla jonkun toisen henkilön ympäristösuhteessa hyvin keskeisiä.

Näitä ovat esim. metsästys, turistimatkailu, auto, tieteellinen havainnointi, kirjalliset tai muut taiteelliset esitykset ympäristöstä, ympäristöaktivismi, moraalिसäännöt sekä uskonnollisuus, hengellisyys, mystiikka ja mietiskely.

Tutkitaanpa yksilön elinikäistä ympäristösuhdetta missä tahansa maapallolla ja missä tahansa kulttuureissa, on huomioitava sekä Lindiä koskevasta aineistosta esiin nousseet tekijät että siitä puuttuvat seikat. Tällaisen yhtenäisen mallin tai viitekehysten avulla voidaan jäsentää ja selvittää elinikäisestä ympäristösuhteesta käytävää keskustelua ja myös vertailla eri kulttuureissa ja eri aikoina eläneiden yksilöiden ympäristöelämäkertoja. Tiedeyhteisössä toimivan tutkijan on kohteensa ulkopuolisena henkilönä tarkasteltava kohdettaan vieraannuttaen mutta myös pyrittävä tekemään yksilön elytystä ja tiedostamattomasta ympäristösuhteesta ”esillä olevaa” ja tietoista. Silti hänen on koetettava tavoittaa suhteen olennaiset piirteet nimenomaan yksilön näkökulmasta.

Tässä artikkelissa esittelemääni vahvaan empiriaan perustuvaa lähestymistapaa voidaan käyttää tutkimuksen metodologisena apuvälineenä, jolla määritellään, jäsennetään ja selvennetään yksilön ympäristösuhdetta. Sitä voidaan soveltaa myös kokonaisten ryhmien ympäristösuhteen tutkimukseen. Mallistani voisi olla apua myös ihmisten elinympäristön kehittämiseen liittyvissä käytännön sovelluksissa. Yksilön ympäristösuhteen tutkiminen on tärkeää, sillä yksilöt vaikuttavat esimerkiksi omilla kulutusvalinnoillaan sekä luontoon että kulttuuriympäristöön. Sitä paitsi luonton ja myös kulttuuriympäristöön kohdistuvia päätöksiä tekevät aina viime kädessä yksilöt, ja noilla päätöksillä voi olla hyvinkin kauaskantoisia seurauksia.

LÄHTEET

Tutkimusaineistot

1. Frans Lindin haastattelut 1985-1987. Tekstinnökset haastattelijan, Leena Rossin hallussa.
2. FL:n sukulaisten ja naapurien haastatteluja 1985-1990. Tekstinnökset haastattelijan, Leena Rossin hallussa.
3. Taulukortisto Frans Lindin maalauksista. Leena Rossin hallussa.

Kirjallisuus

- AHPONEN, PIRKKOLIISA 1987: Metsä elämäntavassa. – *Silva Fennica* 21, 4.
- AUTTO, SANNA, KARJALAINEN, TIMO P. & SYRJÄLÄ, LEENA 2008: Rajaamaan identiteetti, luontosuhde ja maankäytön politisoituminen. – Karjalainen, Timo P. & Luoma, Pentti & Reinikainen, Kalle (toim.) *Ympäristösosiologian virrat ja verkostot*. Oulu: Oulun yliopisto, Thule instituutti.
- BERLEANT, ARNOLD 1997 [1992], *Aesthetics of Environment*. Philadelphia: Temple University Press.
- COOPER, MARCUS CLARE 1979: *Environmental Autobiography*. Working Pa-

- per 301. Institute of Urban & Regional Development. Berkeley: University of California Press.
- COOPER MARCUS CLARE 1992: Environmental memories. – Altman, Irwin & Low, Setha M. (eds.), *Place Attachment*. New York: Plenum Press.
- CRONON, WILLIAM 1990: Modes of Prophecy and Production: Placing Nature in History. – *Journal of American History* 76 (March), 4.
- CRONON, WILLIAM 1993: The Uses of Environmental History. – *Environmental History Review* 17 (Fall), 3.
- DAITCH, VICKI & KWEON, BYOUNG-SUK & LARSEN, LARISSA & TYLER, ELIZABETH & VINING, JOANNE 1996: Personal Environmental Histories: Expressions of Self and Place. – *Human Ecology Review* Autumn, 3, #1.
- HAILA, YRJÖ & RYYNÄNEN, TIMO & SARASTE, MATTI 1971: *Ei vettä rantaa rakkaampaa: Puunjalostusteollisuus vesistöjemme pilaajana*. Helsinki: Weilin & Göös.
- HOLLSTEN, LAURA 1995: Miljöhistorien – ett nytt perspektiv på de förflutna. Pro gradu -avhandling. Allmän historia. Åbo Akademi.
- HUGHES, DONALD J. 2006: *What is Environmental History?* Cambridge: Polity Press.
- HUGHES, DONALD J. 2008: Three Dimensions of Environmental History. – *Environment and History* 14.
- ITKONEN, HANNU 2004: *Varkautelaisten vuosisata*. Helsinki: SKS.
- KARJALAINEN, PAULI TAPANI 1986: *Geodiversity as Lived World: On Geography of Existence*. Joensuu: Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja n:o 7.
- KARJALAINEN, PAULI TAPANI 1987a: *Paikka ja maisema elettyinä ja esitettyinä. Turismia tutkimaan*. Joensuu: Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskuksen julkaisu D 1.
- KARJALAINEN, PAULI TAPANI 1987b: *Ympäristön eletty mieli*. Tiedonantoja N: o 2. Joensuu: Joensuun yliopisto, Kulttuuri- ja suunnittelumaantiede.
- KARJALAINEN PAULI TAPANI 2004: Ympäristö ulkoa ja sisältä: geografiasta geobiografiaan. – Mäntysalo, Raine (toim.) *Paikan heijastuksia: Ihmisen ympäristösuhteen tutkimus ja representaation käsite*. Jyväskylä: Atena Kustannus.
- KARJALAINEN PAULI TAPANI 2006: Topobiografinen paikan tulkinta. – Knuutila, Seppo & Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.), *Paikka: Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Helsinki: SKS.
- KEISTERI, TARJA 1985: Kulttuurimaiseman muutoksen tutkimisesta. – *Terra* 97 (1985), 4.
- KEISTERI, TARJA 1994: Landscape ecology from the viewpoint of cultural landscape. – Nissinaho, Aino (ed.), *Cultural Ecology: One Theory. Publications of the project Changing Environment – Changing Society*. Turku: University of Turku, Åbo Akademi University.
- KIVISTÖ, JORMA & LAAKKONEN, SIMO 2001, Näkymätön kaupunki: ha-
jujen historia muistojen kuvaamana. – Laakkonen, Simo & Laurila, Sari, & Kansanen, Pekka & Schulman, Harry (toim.), *Näkökulmia Helsingin ympäris-*

Leena Rossi: Yksilöllä on väliä ympäristön kannalta

- töhistoriaan: Kaupungin ja ympäristön muutos 1800- ja 1900-luvuilla.* Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, Edita.
- KOIVUNEN, HANNELE 1997: *Hiljainen tieto.* Helsinki: Otava.
- KORTELAJAINEN, JARMO 2000: Kampppailu teollisuuskaupungin vedestä. – *Elore* 1/2000. [online] < http://cc.joensuu.fi/_loristi/1_00/kor100.html > [1.11.2000]
- LAACKONEN, SIMO & KIVISTO, JORMA 2001: Kaatopaikan helmi: Avaus helsinkiläisten lasten ympäristöhistoriaan. – Hannikainen, Matti & Salasvuo, Mikko (toim.), *Elämän muotoja: Kertomuksia yksilöistä ja yhteiskunnasta.* Helsinki: Koala-Kustannus.
- MERCHANT, CAROLYN 1990: Gender and Environmental History. – *Journal of American History*, 76, (March), 4.
- MERCHANT, CAROLYN 1983 [1980]: *Death of Nature: Women, Ecology, and the Scientific Revolution.* San Francisco, New York: Harper & Row.
- PIETARINEN, JUHANI 1987: Ihminen ja metsä: neljä perusasennetta. – *Silva Fennica* 21, 4.
- PIETARINEN, JUHANI 1992: Ihmiskeskeinen ja luontokeskeinen ympäristöetiikka. – Kajanto, Anneli (toim.), *Ympäristökasvatus.* Helsinki: Vapaan sivistystyön 33. vuosikirja.
- ROSEN, CHRISTINE MEISNER & TARR, JOEL ARTHUS 1994: The Importance of an Urban Perspective in Environmental History. – *Journal of Urban History*, 20 (May), 3.
- ROSSI, LEENA 1995: Yksilö ympäristöhistoriaan. Monta tietä menneisyyteen. – Rossi, Leena & Koivisto, Hanne (toim.), *Monta tietä menneisyyteen.* Turku: Turun yliopisto, Kulttuurihistoria.
- ROSSI, LEENA 2007: One Man's Waters. – *Ethnologia Fennica: Finnish Studies in Ethnology.*
- RÄSÄNEN, MATTI & RÄSÄNEN, RIITTA 1982: Ihminen fyysisen ympäristön viitekehyksessä. – Suojanen, Päivikki & Saressalo, Lassi (toim.), *Kulttuurin kenttätutkimus.* Tampere: Tampereen yliopiston kansanperinteen laitos.
- SAARIKANGAS, KIRSI 2006: *Eletyt tilat ja sukupuoli: Aukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia.* Helsinki: SKS, 2006.
- SOIKKANEN, HANNU 1963: *Varkauden historia.* Varkaus: Varkauden kaupunki.
- TALVE, ILMAR 1997: *Finnish Folk Culture.* Studia Fennica Ethnologica 4. Helsinki: Finnish Literature Society.
- TUAN, YI-FU 1990 [1974]: *Topophilia: A Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values.* New York: Columbia University Press.

Filosofian lisensiaatti Leena Rossi toimii kulttuurihistorian tutkijana Turun yliopistossa.